

STARŠÍ SYN

Kázání ze soboty 28.5.2016 - br. Jiří Beneš

L 15,11.25-32

Udělal otec chybu vůči staršímu synovi, nebo je zcela spravedlivý a chyba je jen na starším synovi? Příběh staršího syna představuje pro čtenáře Ježíšova podobenství velké pokušení. To spočívá v zaujetí pohodlné pozice vzdáleného pozorovatele – porotce hodnotícího postavy na scéně: otec je spravedlivý, mladší syn vyžaduje soucit, starší kritiku. To je však pozice, v níž se nás sdělení nemůže dotknout. Pokusme se staršímu synovi porozumět zevnitř.

Starší syn je jeden ze tří identifikačních modelů přesto, že je mu v podobenství věnována mnohem menší pozornost (jakoby byl méně důležitý), než mladšímu synovi, podobně jako Ábelovi (versus Kain). Je to typ slušného, pracovitého a odpovědného, tj. kvalitního člověka, který nedělá problémy. Je to pozitivní postava a je hluboce lidská. Syn je charakterizován výrazem *presbyteros*, což jej kvalifikuje jako zralého a odpovědného budoucího představitele rodu. Zatímco mladší je *free*, starší dře na poli tak, jak by to měl řádný člověk dělat (Gn 3,19.23).

Ježíš uvede scénu (L 15,25-26): pole, cesta domů, starší syn a zvuky (řecky *symfonias kai chorón*). Zvuky staršího syna informují o něčem neobvyklém. Syn nerozumí a zjišťuje, co se děje. Neobvyklé zvuky podnítl rozhovor, který zaujímá většinu plochy příběhu. Tvoří těžiště příběhu – kvůli tomuto rozhovoru je příběh vyprávěn. Na scéně za neobvyklých zvuků tedy zazní tři přímé řeči. Posлуhači tohoto příběhu mají pozorně vyslechnout tři interpretace jedné události: interpretaci služebníka, syna a otce.

První přímá řeč – řeč služebníka (L 15,27-28a). Služebník spíše popisuje, ale také omezeně hodnotí (hodnocení ovšem nemusel říkat): tele označí za tučné, navrátilivšího syna za zdravého a zdravost syna předloží jako příčinu otcovy aktivity. Tím událost vyostřuje, expresivitu sdělení násobí (přilévá olej do ohně). Z interpretace služebníka je slyšet, jaký má služebník na celou věc názor (později se ukáže že jeho názor je podobný názoru syna). Ve služebnickově perspektivě není otec nestranný. Služebník naznačuje, že mladší syn má na otce vliv. Otec tedy je ovlivnitelný mladším synem. Starší syn služebníkovi uvěří a nechává se služebnickovou interpretací události (a následně svým hněvem) ovládnout. Služebník na staršího syna přenesl své emoce. Stanovisko, které služebník k celé situaci zaujal, resp. jeho hodnocení otcova jednání se tak stává příčinou emotivní reakce staršího syna. Služebnickovo hodnocení je manipulativní a syn je manipulovatelný. Nemá své chování zcela pod kontrolou.

Intermezzo L 15,28b: služebníkem vyvolaná emoce přemáhá staršího syna a zabraňuje mu vejít domů. Nechuť vrátit se domů je vážný problém. Syn na to nestačí. Potřebuje pomoc. Té se mu spontánně dostává od otce, jehož jednání staršímu synovi ovšem zabraňuje vrátit se, byť mladšího syna zase naopak k návratu podněcuje. Otec své syny polarizuje – nutí je uvědomovat si sebe samé. Nyní jde otec staršímu synovi vstříc stejně, jako předtím šel vstříc jeho bratrovi. Vstupuje do dění iniciativně, aniž by byl volán. Aktivně řeší problém, který vyvolal (hasí požár, na němž se podílel). Konflikt se snaží odstranit alternativní interpretací. Podobenství odhaluje, jakou moc interpretace události má a jak se v konfliktních situacích zachovává ten, kdo je nazván „člověk“ (L 15,11). Otec představuje model jednání člověka, ale současně jako „člověk“ se nemůže zachovat spravedlivě, tj. nestranně.

Druhá přímá řeč – řeč synova (L 15,29-30) představuje sebeobnažení zraněného syna

před otcem. Starší syn projevuje otcí naprostou důvěru (že jej otec nesejme). Jeho řeč lze vnímat jako výraz sdílení se s člověkem (Otec je totiž „člověk“ L 15,11), nebo jako útok na otce, z něhož je syn zklamán.

Synova řeč má dvě části: zpověď a výčitka. Zpověď začíná tím, že syn se vnímá jako služebník. To není chlubení se. Podobně mladší syn se identifikuje s nájemníkem (L 15,19). Oba synové jsou tedy svým způsobem pokorní, resp. pokoření a ponížení. A otec se na jejich ponížení podílí.

Starší syn připomenutím svého postojů k otcí sděluje, že je otcí zcela oddán. Nežije svůj život, ale slouží otcí – žije pro otce a to v naprostém souladu s jeho instrukcemi (podobně bohatý mládenec L 18,20.21). Rezonuje s otcem, sdílí jeho hodnoty, žije v jeho silovém poli. Vyznává, že jeho život je utvářen otcovými příkázáními (stejně jako blahoslavený muž v Ž 1). Starší syn je ideální postava. Takového syna by si každý otec přál. Ten se mu povedl.

Ale synova kvalita má i svou odvrácenou (skrytou), byť zcela pochopitelnou (a racionální) tvář. Tu tvoří pět skrytých skutečností, které na sebe syn ve své řeči sám prozrazuje. Tyto skutečnosti, které staršího syna zlidšťují, vyplynuly na povrch díky jednání otce. Otcovo jednání napomohlo odhalit staršímu synovi, co v sobě má:

a) syn za své postojů něco čeká, s něčím počítá. Něco si nárokuje, na něčem lpí, což je v kontrastu s postavením služebníka, ve kterém se cítí být (služebník si nic nenárokuje, na ničem nelpí, viz L 17,7-10). Syn tedy nejedná úplně nezištně. Čeká otcovo ocenění (jeho zájem o sebe sama), a je ponižující, že když se mu toho nedostává, musí si o to říci. Jak to, že jeho otec neví, po čem jeho obětavý syn touží? Jak to, že mu to sám nedá?

b) syn si chce také (jako jeho mladší bratr) užívat. Vedle otcova zájmu a ocenění touží po společenství (párty) s přáteli (L 15,29);

c) otcovo chování k jeho bratrovi, probudilo ve starším synovi jednak pocit ohrožení, jednak podezření na nespravedlnost, tj. na otcovo přitakání hejskově způsobu života (L 15,30). Starší syn závidí bratrovi otcovu přízeň (péči a pozornost) a žálí na něj;

d) distancuje se od bratra (odmítá jej) a totéž patrně očekával i od otce, jako výraz přístupu k bratrovi chování. Nazývá jej „syn tvůj tento“, nikoli „můj bratr“ (L 15,30);

e) hodnotí bratra, vnímá jej jako užívajícího si živočicha (animál L 15,30) a ostentativně jím pohrdá;

f) hodnotí otce a to slovy služebníka neboli jeho hodnocení je založeno na interpretaci služebníka. Používá-li (přebírá-li) syn jeho terminologii („tučné tele“), hlásí se tím ke služebnickově perspektivě (vidí věci stejně jako služebník). Současně tím vypovídá o tom, jak moc služebník synovo pojetí ovlivnil. Syn tak vyjadřuje, že se cítí být otcovým chováním poškozen.

Kromě toho, že tyto skutečnosti cosi důležitého o synovi vypovídají, tvoří navazovací bod mezi posluchačem / čtenářem a podobenstvím. Slouží jako zrcadlo, v němž si sami na sobě můžeme něco uvědomit a přiznat (možná proto je podobenství vyprávěno).

Z celé řeči staršího syna je poměrně dobře slyšet synův přístup, resp. stanovisko, z něž vychází. Základem jeho argumentace je poměřování se s bratrem. Poměřováním se vznikl z perspektivy staršího syna problém (znovu v L 18,11). Starší syn proto vnímá otcovo jednání k jeho bratrovi jako osobní křivdu (cítí se ublíženým). To nemusí být výpověď o jeho

charakteru či morálních nedostatků, nýbrž spíše o zranění duše. Syn trpí absencí otcovy péče. Cítí nedoceněnost, nenaplnění tužeb a očekávání. Otcovo jednání jej bolí. Vyplývá z něj zjištění, že ti slušní, kteří žijí spořádaně a v kázni, jsou na tom hůře, než svévolníci. Hněv staršího syna je proto pochopitelný a svým způsobem oprávněný. Z jeho perspektivy skutečně k nespravedlnosti došlo. Jakkoli je to vše, co syn říká subjektivní, je třeba tyto signály brát vážně.

A otec slova staršího syna vážně bere. Nesejme jej, neokřikuje, nekritizuje, neobviňuje. **Třetí přímá řeč** – řeč otce (L 15,31-32) je třetí způsob interpretace událostí. Služebník byl nezúčastněný pozorovatel, syn je dotčený (zasazený) děním (poškozený) a otec představuje předchozí generaci – má nadhled. Je tedy nositel hodnot ve společnosti, stabilizační prvek. Zatímco synova řeč představuje eskalaci konfliktu, otcovu řeč je třeba vnímat jako urovnávání konfliktu. Vzhledem k tomu, že podobenství není ukončeno (nevíme, zda starší syn vešel domů a pochopil a smířil se), pak Ježíš skrze postavu otce komunikuje se svými posluchači. Nepředkládá jim příběh pro pobavení, ale látku k přemýšlení, model pro interpretaci a podnět k zaujetí stanoviska.

Otec synovi vysvětluje jeho postavení ve vztahu s otcem a pak svůj přístup (záměr). Nabízí mu jiný způsob pohledu na bratra, než je pohled konfrontační. Nabízí mu jinou alternativu, než je soupeření, jinou hodnotu, než je soutěž a pokouší se tím posunout jej v jeho duchovním životě na vyšší úroveň. Díky tomu, co syn otcí o sobě přiznal, díky tomu, co na sebe řekl (vyznal), má šanci dostat se dál.

Otec jej nazývá „dítě“ a tím charakterizuje jeho výchozí pozici (není ještě zralý). Postavení synovo je otcem popsáno dvěma způsoby: kde syn je a co má. Výchozí (základna), z něhož má syn provádět své hodnocení (interpretaci) je fakt, že je s otcem a má vše, co je otcovo. Tak vidí svého syna otec a podobným způsobem vidí svou pozici vzhledem k otcí i Ježíš (J 14,10.11.20. 16,15.32. 17,7.10.21-23). Ježíš se v podobenství nepřimo se starším synem identifikuje a to této postavě dodává mimořádnou a s nikým jiným nesrovnatelnou hodnotu.

Nakonec otec se svým nejbližším člověkem sdílí svůj pohled. Konfrontuje syna s tím, co nelze vidět a k čemu nelze dojít racionální úvahou (není proto chybou syna, že to takto nevidí). Zasněcuje jej (iniciace) do určitého tajemství, do pohledu na hlubiny cesty člověka, do toho, co se skutečně stalo. Učí jej nebrat sám sebe příliš vážně a rozumět svému bratrovi zevnitř. Učí jej uvědomovat si smrt, rozpoznávat ji, počítat s ní. Učí jej, že s člověkem, který má osobní zkušenost se smrtí, je třeba zacházet zvláštním způsobem: člověku, který prošel smrtí je třeba nabídnout pomocnou ruku neboli pomoci mu zařadit se do lidské komunity. Učí jej odhlédnout od sebe a svých potřeb, aby zde uměl být pro druhé. A učí jej to proto, že starší syn je toho svým vnitřním vybavením schopen – proto, že to je velmi kvalitní člověk. Starší syn má velký potenciál a proto s ním otec sdílí své poznání. Ale i životní způsob staršího syna je velmi podnětný: slouží, žije v souladu s otcovými příkazy, neužívá si (žije střídmě), mluví narovinu, vyzná co cítí, má smysl pro spravedlnost, záleží mu na vztahu s otcem a zejména: je stále s otcem a má všechno, co patří otcí. Starší syn je tedy velmi inspirativní postava. Je nositelem hodnot, které bychom neměli přehlížet.